

Yaratıcı Endüstriler, İletişim Çalışmaları ve Yükseköğretim Ekosistemi: Yaratıcı Endüstriler Ekosistemi Örneğinde İletişim Eğitimi Yeniden Düşünmek

Creative Industries, Communication Studies and Higher Education Ecosystem: Rethinking Communication Studies Within the Case of Creative Industries

Serhat KAYMAS*

Öz

Bu çalışma, yaratıcı endüstriler ve yükseköğretim arasındaki bir bütünleşmenin olanaklarını ve sınırlarını Türkiye özelinde tartışmayı amaçlamıştır. Yaratıcı endüstriler; kapitalizmin yeni döneminin koşulları ile uyum içerisinde gelişirken, önemli bir soruyu entelektüel sermayenin nasıl geliştirilebileceği yönünde yükseköğretim araştırmalarına yöneltmiştir. Bununla birlikte yaratıcı endüstrilerin ekonomik işlevlerinin dışında bütüncül ve tutarlı bir yükseköğretim ekosistemiyle, en azından Türkiye’de, yer edinememiş olması bu çalışmanın gerçekleştirilmesi adına önemli bir davet olarak kabul edilmektedir. Çalışma, bu doğrultuda, yaratıcı endüstriler ve yükseköğretim arasındaki diyalektiği; karşılaştırmalı bir yükseköğretim ekosistemi yöntemi refakatinde küresel alan yazın ve ülke deneyimleri üzerinden okumaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma Türkiye’nin yaratıcı endüstriler eğitimi için bir dizi alternatif yönetim modeli sunmuştur. Bu doğrultuda alan yazının egemen tartışmaları karşısında, bu çalışmada, yaratıcı endüstriler refakatinde yükseköğretim ekosisteminde, neo-liberal siyasanın girişimci üniversite modeli yerine, toplumsal yenilikçi üniversite yönündeki yeni bir değer dizisinin tartışmaya açıldığı belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Endüstriler, Kültürel Kalkınma, Gelişmekte Olan Ülkeler, Bilgi Toplumu, Yükseköğretim Ekosistemi.

* Doç. Dr. Serhat KAYMAS, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye, E-posta: ahmetserhat.kaymas@windowslive.com, ORCID: 0000-0003-4096-1546.

Abstract

This study has aimed to open a discussion on the mutual interactions between creative industries and the higher education ecosystem. It should be noted that while creative industries are seen as the new welfare and employment source of countries within the dynamics of cognitive capitalism conditions, it poses an important question to the higher education ecosystem, exactly how intellectual capital is needed in the transformation of knowledge societies can be developed. Nevertheless, these industries' have not gained prominence in the higher education ecosystem, but for their economic functions, at least, in the case of Turkey's higher education. However, the fact that not having found a place with a holistic and consistent higher education ecosystem as the creative industries, at least in Turkey, apart from the economic functions. In this way, the study evaluates the reciprocal dialectics between creative cultural industries and the higher education ecosystem in accordance with the global experiences and noteworthy cases for the different countries. This study conducted questioning of the dialectic between the creative industries and higher education by performing a comparative education policy analysis for the first time in the literature developed a set of alternative governance proposals on the higher education ecosystem of Turkey. In this context, the present study has offered a number of alternative governance models for Turkey's creative industries education. Towards the dominant debates in the literature, this study led to a new discussion on a new set of values in the direction of the socially innovative university, instead of the entrepreneurial university model of the neo-liberal policy in the higher education ecosystem accompanied by the creative industries.

Keywords: Creative Industries, Cultural Development, Developing Countries, Knowledge Society, Higher Education Ecosystem.

“Yükseköğretimin geleceği üzerine akıl yürütmek-çoğu zaman kendi aralarında ya da bu alandaki karar verici ve uygulayıcılarla etkileşim içerisinde-yükseköğretim araştırmacıları için alışlagelmiş bir aktivitedir. Bu şaşırtıcı gelebilir; çünkü araştırma bugünü ve geçmişini analiz etmekte güçlü iken, geleceği incelerken sadece spekülattır. Bu yüzden bu alanı değerlendirmeden önce gelecek üzerine düşünme eğiliminin nedenleri üzerine düşünmeye değer” (Teichler, 2019, s. 34).

Giriş

Bu çalışma; küresel yükseköğretim ekosistemi içerisinde bir siyasa ve uygulama alanı olarak yaygın bir ilgi ve heyecanlı tartışmalarla beslenen bir alanı, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde nasıl yer edinebileceğini, ulusal bir deneyim alanı olarak Türkiye özelinde tartışmayı amaçlamıştır. Bilgi temelli, yenilikçi olarak da okunabilir, ekonomiler ile neo-liberal siyasanın kesitlerinde yeni baştan keşfedilen yaratıcı endüstrilerin yukarıdaki doğrudan alıntıda da yer aldığı üzere yükseköğretim ekosisteminin geleceği üzerine düşünme çabasını meşru bir bağlama yerleştirdiği tam da bu açıdan söylenmelidir. Ancak bu çalışmanın, yükseköğretimin geleceğine dair eleştirel bir yükseköğretim perspektifi gözeterek yer verdiği tartışması boyunca, henüz bütüncül bir tartışmanın öncesinde alan yazına katkısını belirginleştirmek doğru olacaktır. Gerçekten de, yukarıdaki alıntıda yer aldığı üzere yükseköğretim ekosisteminin tam da yaratıcı endüstriler söz konusu olduğunda neden yeniden tartışılması gerekliliği, üstelik Türkiye söz konusu olduğunda, hiç değilse kendi içerisinde tutarlı bir açıklama getirilmesine ihtiyaç duymaktadır. O denli ki;

neo-liberalizmin hegemonyası altında biçimlenen, üstelik erken bir okumayla uzlaşa kurabileceği düşünülebilen, “girişimci üniversiteler”, “üniversite sanayi işbirliği” ve “ölçülebilir olma” üzerinden gerçekte yükseköğretim ekosistemini gittikçe metalaştıran bir sistemin alternatif modellerini, bu kez, toplumsal katılımı ve kazanımı öncelikle geliştirmeye dair bir çabanın, hiç değilse anlamlı olduğu belirtilmelidir. Üstelik bu çalışmanın alan yazına dair eleştirel bir okuma sürecinden araştırma tasarımının geliştirilmesine ve yazım sürecine değin nerede ise bütün aşamalarına refakat eden küresel salgın dönemi dikkate alındığında, yenilikçi, toplumsal katılımı dikkate alan, niteliğin önemi vurgulayan alternatif bir gelecek tahayyülünün alan yazına bir katkı oluşturacağı bu doğrultuda söylenmelidir. Öte yandan, Türkiye’de eleştirel yükseköğretim çalışmalarının henüz gelişmekte olduğu dikkate alındığında yeni bir kavram seti üzerinde yükselen çalışmalara ihtiyaç duyulduğu bu çalışmanın yazarı tarafından öne sürülmektedir.

Neo-liberal siyasanın, sermayenin birikim aracı olarak değer biçtiği “girişimci” üniversite söylemine, bu doğrultuda ticari başarısı bir ölçüt olarak belirlenen akademik araştırma uzamına, karşı alternatif bir modelin inşası yukarıda işaret edilen küresel salgın döneminin yeniden hatırlattığı üzere, ortak kaynaklar ve toplumsal refah adına bir tartışmaya açık bir davetiye göndermektedir. Ancak, ayrıntılı bir tartışmanın öncesinde, yaratıcı endüstriler ekosistemi ve bileşen yeni ekonomileri dikkate alındığında, bu çalışmada amaçlandığı üzere, toplumsal yenilik ağlarını kuran, geliştiren ve sürdürülebilir kılan modele dair genel bir açıklamanın yapılması doğru olacaktır. Yaratıcı endüstrilerin bilişsel kapitalizm döneminde ülke ekonomilerinin yeni taşıyıcı kolonları olarak gittikçe genişleyen bir yer edinmiş olmasına rağmen, ilerleyen kısımlar içerisinde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, yapısal koşulları dikkate alındığında sözü edilen alternatif bir yükseköğretim modelinin hiç değilse düşünülebilmeye dair özel bir kesit sunmaktadır. Yaratıcı endüstrilerin (a) büyük ölçekli ticari yatırımlar olmaktan daha çok, mikro ölçekte ancak yaratıcı düşünceler üzerine yükselen bir girişimcilik ekosistemini oluşturması söz konusu ilk ortak paydayı oluşturmaktadır. Öte yandan, yaratıcı endüstriler ve yenilik ekonomilerinin (b) ağırlıklı olarak kent soylu ve bölgesel bir nitelik arz etmesi (c) yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile akademik araştırma ağlarının oluşturulmasına duyduğu ihtiyaç dikkate alındığında sözü edilen modelin uygulanabileceği özel bir kesit açtığı söylenmelidir. Yaratıcı endüstrilerin başat aktörlerinin yanı sıra, üniversiteler ve toplumun geniş kesimlerinin içerisinde yer aldığı “yenilik ekonomileri araştırma ağlarının” oluşturulması, “kariyer merkezleri ve yaratıcı fikirler için kuluçka merkezlerinin” kurulabilmesi ve “sürdürülebilir yetenek ve yaratıcılık merkezlerinin” açılabilmesi ancak üniversitelerin girişimcilik ekosisteminden daha çok toplumsal yenilikçilik üzerinden oluşturulabilen kesitleri oluşturmaktadır.

Bu çalışma içerisinde söz konusu modelin merkezinde iletişim çalışmalarının olduğu belirtilmelidir. Yaratıcı endüstrilerin geniş bir uzama yayılmasına rağmen, kültür yönetimi ve kültür ekonomilerinin “ayrıcılık” bileşenlerini oluşturmasından daha çok, Türkiye’de iletişim fakülteleri ile güzel sanatlar fakültelerinin ilgili bölümlerinin yanı sıra meslek yüksekokullarının yükseköğretim ekosistemi içerisinde geniş bir ağ oluşturması modelin omurgasının da iletişim çalışmaları ve ilişkili disiplinlerden oluşmasını sağlamaktadır. Bu açıdan henüz derinlemesine bir tartışmanın öncesinde sınırlı bir örneğin tartışılması doğru olacaktır. Birleşmiş Milletler Yaratıcı Şehirler Ağı içerisinde yer alan, 2021 yılı Aralık ayı içerisinde söz konusu ağa katılan Bursa’nın da dikkate alınması

(UNESCO, 2021, s. 5) ile Türkiye’de 7 şehrin ev sahipliği yaptığı kentlerin yükseköğretime dair farklı bir niteliğinin daha vurgulanması doğru olacaktır. Ağ içerisinde yer alan söz konusu kentlerin eş zamanlı olarak iletişim fakülteleri ve yukarıda sözü edilen bileşenlerinin de yoğun olarak içinde bulunduğu bir deneyim alanını oluşturduğu dikkate alındığında toplumsal yenilikçi bir üniversite modelinin ne denli anlamlı ve işlevsel olduğu söylenmelidir. Gerçekten de, kentler ve yaratıcı ağ içerisindeki bileşeni dikkate alındığında bir eleştirinin getirilmesi gerektiği açıktır. Gaziantep (gastronomi), Hatay (gastronomi), Afyonkarahisar (gastronomi), Kütahya (zanaat ve halk sanatları), Bursa (zanaat ve halk sanatları), İstanbul (tasarım) ve Kırşehir (müzik) olmak üzere yaratıcı şehirler ağında yer almaktadır. Ancak, söz konusu ağ içerisinde örneğin bir dizi ve film kenti ya da bir bilişim kenti gibi iletişim çalışmalarının kurduğu yenilikçi bir ağ üzerinden temsil gücüne sahip olmadığı görülmektedir.

Yaratıcı endüstrilerin bir bakıma yeniden keşfedildiği 1990’lı yılların ardından üniversitelerin yapısal dönüşüm süreçleri ve değişen rolleri üzerinden ele alınması için gerçekten de bir dizi güçlü neden bulunmaktadır. O denli ki, ilerleyen kısımlar içerisinde ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere, yaratıcı endüstrilerin içine doğduğu geç kapitalizmin refakatinde aslında önemli bir çelişkiye ve sürekliliğe tanık olduğu söylenmelidir. Üniversitelerin, “bilginin”, “bilgiye erişimin”, “yaratıcılığın” ve “yenilikçiliğin” gözde aktörleri olarak yeni, “yaratıcı”, ekonomiler içerisinde yer edinmesi ile edindiği yeri gittikçe genişletmesinin karşısında, piyasa aktörlerinin sıklıkla seslendirdiği “değişime uyum sağlaması gereken üniversiteler” söyleminin çelişkili sürekliliği içinde üniversitelerin tartışılması toplumsal dönüşümün değerlendirilebilmesi adına oldukça güçlü bir olanak sunmaktadır.

Yaratıcı endüstriler ve bileşen yaratıcı ekonomilerinin; 1990’lı yılların sonundan itibaren küreselleşme, bilgi toplumu ve neo-liberal politikaların yol arkadaşı olarak konumlanması, örneğin Dünya Bankası (2021, s. 9) ya da Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi’nin (2008, s. 11) seslendirdiği üzere yükseköğretim için yapısal değişim taleplerinin odağını oluşturmaktadır. Ancak bu çalışma içerisinde, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim bileşenleri içerisinde yer almasının olanakları ve sınırları söz konusu ekonomiler içerisinde küresel olarak ayırt edici bir yere sahip olan Türkiye özelinde ele alınırken, egemen siyasanın ötesine geçen alternatif bir yükseköğretim modelinin nasıl geliştirilebileceğine dair bir tartışmanın, en azından, başlatılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye’de yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer edinmesinin olanakları ve sınırlılıkları üzerine gerçekleştirilen erken dönemli bu çalışmanın, alan yazına en azından bir katkı olarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak, bir makalenin sınırları ve sınırlılıkları dikkate alındığında, yaratıcı endüstriler ekosisteminin, her ne kadar söz konusu ekosistemin geniş uzamına rağmen, iletişim çalışmalarına dair kesitine özel olarak odağında yer verdiği belirtilmelidir. Gerçekten de, yaratıcı endüstriler ve yenilikçi ekonomilerin ağırlıklı olarak kültür ekonomileri ve kültür yönetişimine dair açmış olduğu uzamın, Türkiye’de iletişim çalışmaları ile kurduğu diyalektiğin değerlendirilmesi yaratıcı endüstrilerin yakın bir disiplin içerisinden bakarak yükseköğretim ekosistemi içerisinde düşünülmesi için, hiç değilse, “cesaret” veren önemli bir çağrısını oluşturmaktadır. Öte yandan, Türkiye’nin yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde gelişmekte olan ilk on ülke arasında yer almasının (UNCTAD, 2018, s. 429) yanı sıra, Avrupada sosyal bilimler alanındaki öğrencilerin

nerede ise iki katına sahip olması, alternatif bir okuma üzerinden, bununla birlikte odağına iletişim çalışmalarını alarak, yükseköğretimin geleceği üzerine düşünme çabasını anlamlı kılmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın araştırma uzamı ile ilgili olarak belirlediği soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir. (1) kapitalizmin geç koşulları refakatinde yükseköğretimi yeniden düşünme çabası, egemen siyasa içerisinde neden bir “reform” söylemi eşliğinde kurulmaktadır? Yaratıcı endüstriler ve yaratıcı ekonomiler söz konusu olduğunda yükseköğretim için işaret edilen yeniden yapılanma pratikleri ülke deneyimleri ekseninde nasıl biçimlenmiştir? (2) Türkiye yükseköğretimi içerisinde yenilikçi bir yaratıcı endüstriler eğitimi nasıl biçimlendirilebilir? Bu doğrultuda alternatif bir eğitim stratejisi nasıl geliştirilebilir olarak belirlenmiştir. (3) küresel ölçekte ülkelerin II. Dünya Savaşı'nın ardından yeniden döndükleri kültür yönetişimi kavrayışı, Türkiye'de yükseköğretimin olanakları ve sınırlılıkları içerisinde ancak iletişim çalışmaları eliyle nasıl yeniden değerlendirilebilir?

Yaratıcı endüstrilerin, küresel örneklerinde gözlendiği üzere, yükseköğretimin yeniden yapılanmasına doğru genişleyen bir dizi köklü reform sürecini harekete geçirmesi, ya da Terry Flew'in (2019, s. 3) işaret ettiği üzere “kültür politikalarından, ders izlencelerine” doğru bir yolculuğu izlemesi, henüz 1990'lı yılların başlangıcından itibaren önemli bir tartışmaya tanıklık etmiştir. Tartışmanın ilk ekseninde, yaratıcı endüstrilerin tam da içine doğduğu bilişsel kapitalizm ve geç dönem neo-liberal politikaların baskısı altında biçimlenen bir yükseköğretim denkleminin, aslında, yenilikçi bir eğitime olanak sun(a)mayacağı endişesi belirgindir. İkinci ekseninde ise, ilk eksene karşıt olarak, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer edinebilmesinin aslında tam da eleştirel bir pedagojinin geliştirilebilmesi için umut vaat ettiği belirginleştirilir. Bu açıdan, araştırmanın odağında yer alan Türkiye'de yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer almasının olanaklarına dair yapılacak bir tartışmanın önemli bir çaba olarak öne çıktığı söylenmelidir.

Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları: Bilgi Toplumu ve Kapitalizmin Çağdaş Koşullarında Yükseköğretimi Yeniden Tartışmak

Bu çalışma, henüz giriş bölümünden itibaren ele alındığı üzere, yaratıcı endüstrilerin Türkiye yükseköğretimi içerisinde yer edinebilmesinin olanaklarını sorgularken; art alanında bilgi toplumu ve kapitalizmin çağdaş koşulları içerisinde yükseköğretimin geleceğine dair güçlü bir tartışmaya yer vermeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda çalışma; karşılaştırmalı eğitim siyasa analizi üzerinden yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim bileşenleri içerisinde yer edinme ve edindiği yeri gittikçe geliştirme pratiklerini bir eleştirel okuma üzerinden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Türkiye'de yükseköğretim odağının henüz yaratıcı endüstriler ekosistemine doğru genişletilememiş olduğu dikkate alındığında, alternatif bir yönetim modelinin geliştirilebilmesi için, karşılaştırmalı bir siyasa analizi ve eleştirel okumanın en azından iki temel düzeyde oldukça işlevsel olduğu söylenmelidir. Bu yöndeki yakın okumanın ülke deneyimleri dikkate alınarak sistemli ve gelişmeye açık bir bilgi üretilme olanağı sunmasının yanı sıra yenilikçi bir model geliştirilebilmesine dair bütüncül bir bağlam oluşturması, bu çalışmada yer verileceği üzere, sözü edilen karşılaştırmalı yükseköğretim siyasa analizi içerisinde gerçekleştirilecek bir tartışmayı anlamlı kılmaktadır.

Çalışma boyunca gösterilmesi amaçlanan söz konusu çaba, birbiri ile ilişkili beş ana eksen üzerinden geliştirilmektedir. Eksenler, aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir: (1) bilgi toplumlarının yükselişi ve kapitalizmin çağdaş, “bilişsel”, koşulları içerisinde üniversitelerin değişen rollerinin tartışılması. (2) kültür endüstrileri ve yükseköğretim programlarının bütünleşmesine dair küresel alan yazının değerlendirilmesi, bir araştırma uzamı olarak yaratıcı endüstrileri ve yükseköğretim bütünleşmesinin olanakları, kırılmaları ve olası gelecek biçimlerinin “tahayyülü”. (3) makro yapısal koşulları içerisinde yaratıcı endüstriler ekosistemi ve yükseköğretim bileşenleri arasındaki etkileşim ile sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması için söz konusu bileşimin küresel örnekleri. (4) küresel ölçekte yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim bileşenleri içerisinde yer almasına koşut olarak Türkiye’de ki sınırlı düzeydeki gelişmelerin değerlendirilmesi ve son kertesinde (5) Türkiye için yaratıcı endüstriler ekosistemi ile yükseköğretim bütünleşmesine dair alternatif bir modelin geliştirilmesi bu çalışmanın uğraklarını oluşturmaktadır.

Yukarıda işaret edilen tartışma izleği; neo-liberal politikalar döneminde üniversiteler üzerine düşünme çabasının son bulduğunu işaret eden hatta bu çabanın meşruiyetini sorgulayan “karamsar” görüşlere rağmen (Delanty, 2019, ss. 88-89), bilgi toplumu ve geç kapitalizm döneminde yükseköğretimin geleceği üzerine düşünmenin aslında “elzem” bir endişe üzerinden temellendiği söylenmelidir. Haiven’in (2018, s. 144) işaret ettiği üzere, neo-liberal politikalar döneminde üniversitelerin toplumla etkileşimi oldukça zayıflamış olsa da, henüz “hayal gücü” ve “toplumsal değerler” için verilen mücadelenin önemli alanlarından birisi olmayı sürdürmesi yükseköğretim için yeni bir değerler dizisi inşasını içerecek denli genişleyen tartışmalara tam da bu nedenle ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, Bauchspies, Croissant ve Restivo’nun (2019, ss. 91-92) işaret ettiği üzere, “bütün toplumların değer verdikleri belirli hedefler etrafında insanlar ve fikirleri organize ettikleri toplumsal kurumlar” olarak öne çıkan yükseköğretimin, tam da kapitalizmin çağdaş koşulları ile bilgi toplumu dönüşümlerinin kesitlerinde yeniden ele alınmasının önemli bir çabayı oluşturduğu görülmektedir.

Yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer edinmesinin bir yandan üniversitelerin ulusal kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak yeniden tartışılması için önemli bir uzam sağlarken öte yandan toplumsal kalkınma sürecinde “insanları” ve “fikirleri” organize eden toplumsal kurumlar olarak nasıl bir işlev üstlenebileceğine dair anlamlı bir tartışmayı başlattığı görülür. Ancak, yaratıcı endüstrilerin hem bir siyasa hem de bir uygulama alanı olarak “keşfedildiği” 1990’lı yılların, neo-liberal politikaların son kertesinde üniversiteleri de kuşatmasına tanık olduğu bir dönemi oluşturması eş zamanlı olarak yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer edinmesinin en azından “şüphe” ile karşılaşmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda, bir sonraki alt bölüm içerisinde tartışıldığı üzere, yaratıcı endüstrilerin içine doğduğu yükseköğretim ekosisteminin üniversitelerin değişen rolü ile birlikte ele alınması doğru olacaktır.

Üniversitelerin Değişen Rolü ve Yaratıcı Endüstriler: Bir Alanı Yazınla Birlikte Okumak

Yaratıcı endüstrilerin henüz yükseköğretim içerisinde yer edinmesinin öncesinde dahi, bilginin üreticisi ve geliştiricisi olan üniversitelerin, neo-liberal politikaların hegemonyası altında, giderek

“bilgi fabrikalarına” dönüştüğü yönündeki yaygın eleştiri alan yazın içerisinde güçlü bir biçimde tartışılmıştır. (Delanty: 2019, ss. 83-85; Barret, 2019, ss. 105-107; Peters, 2019, ss. 118-120; Jessop; 2019, ss. 144-146; Altbach, 2019, s. 172; Ada, 2019, s. 162). Bu alt bölüm içerisinde söz konusu eleştirel perspektif, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde içine doğduğu koşulları betimleyebilmek adına, yeniden ziyaret edilecek ve ardından yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde nasıl bir kırılma oluşturduğu ele alınacaktır. Alt bölüm içerisinde, yaratıcı ekonomiler içerisinde yükseköğretime yöneltilen dönüşüm taleplerinin iki ana eksen içerisinde ele alındığı belirtilmelidir. Bob Jessop’un (2019, ss. 139-142) açıkladığı gibi, ilk eksen kapitalizmin çağdaş koşullarının son kertesinde üniversiteleri de, zorlayıcı bir değişime nasıl ve hangi koşullarda tabii kılabildiğini tartışmaktadır. İkinci eksende ise, ilk eksenini tamamlayabilmesi amaçlanarak, geç kapitalizmin bileşeni olarak yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim bileşenleri içerisinde nasıl yer alabileceğinin olanaklarını, sınırlarını ve yollarını tartışmak amaçlanmıştır.

Kapitalizmin değişen koşullarının, özelinde ise bilgi temelli kapitalizmin, üniversiteleri de topyekûn bir yeniden yapılanmanın eşiğine doğru “sürüklemesi” aslında bir dizi ortak unsur üzerinden gelişmektedir. Thomas Allmer’in (2019, s. 605) değerlendirdiği üzere; üniversitelere “rekabetçilik” ve “girişimcilik” üzerinden yeniden bir değer biçerken somut koşullarında bütçe kesintileri, sınırlandırılan ekonomik kaynaklar ve gittikçe güvenceden uzaklaştırılan ancak araştırma fonlarına sürekli olarak başvuru yapması beklenen yeni bir akademisyen kimliğinin egemenliğine yol açmıştır. Böylesi bir kesit içinden bakıldığında, kapitalizmin post-fordist koşullarının üstelik entelektüel sermayeye gittikçe daha çok ihtiyaç duyduğu dikkate alındığında, “sermayenin gittikçe daha çok entelektüel olduğu, üniversitelerin ise giderek endüstriyellediği” yeni bir değerler zincirinin kurulduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerin üniversitelerinin 1980’li yıllar boyunca tanıştığı söz konusu yeni değerlerin art alanını, Jessop’un (2019, s. 139) belirttiği üzere, “ekonomik verimliliğin”, “rekabet edilebilirliğin”, “kârlılığın ya da üçüncü ekonomik sektörlerin verimliliğinin”, “iyi yönetişimin” ve “kapsamlı yaşam kalitesinin” anahtar etmeni olarak bilginin üretimi, değerlendirilmesi ve uygulanması oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Randall Colins (2019, s. 203), geç dönemi içerisinde yükseköğretimin toplumsal değişimlere yanıt üretemeyen niteliğinin tam da sözü edilen uygulama pratiklerinin yetersizliğinden kaynaklandığını belirtir. Akademisyenler için “sonu gelmeyen buluşlar yapmaya adanan bir yaşam” vaat eden üniversiteler (Colins, 2019, s. 204); gittikçe diploma ve akademik unvanların elde edilebilmesi ölçütlerinin indirilmesi ile bir bakıma belge enflasyonuna ve güvencesiz hatta vasıfsız bir yapıya dönüştürülmektedir. Bu doğrultuda; kapitalizm, devlet ve üniversite olmak üzere, üç güç arasındaki bütünleşmeyi ve birbirini sürüklediği yeni dönemin, Delanty (2019, ss. 65-66) ile birlikte düşünüldüğünde küresel kapitalizmin hegemonyası altında hem devlet hem de üniversiteleri birlikte etkileyen üç önemli gelişmeye sahne olduğu söylenebilir. İlk gelişme (a) devletin değişen rolü ve yükseköğretime yansımaları ile ilişkilidir. Post-fordist ekonomilerin yükselişi ile birlikte piyasa aktörleriyle rekabet etme olanaklarını yitiren devletin, üniversiteler için de bilginin finansörü ya da hamisi olma rolünün kısıtlandığı görülmektedir. İkinci gelişme (b) bilgi üretiminde söz konusu olan yerleşik modellerin devletin rolündeki dönüşümün ötesinde yer alan bir dizi nedenden ötürü krize girmesidir. Geçmiş dönemde üniversitelerin güç alanı olarak bilgi üretim iktidarlarının gittikçe hem

finansal hem de neo-liberal talepler doğrultusunda kısıtlanması ile yeni bilgi ya da güç merkezlerinin birbiri ardına ortaya çıkması gittikçe ticarileştirilen bir yükseköğretim kompozisyonunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Son gelişme ise (c) toplum ve bilgi arasındaki yeni bağların ortaya çıkması ya da kurumsallaşmasıdır. Delanty böylesi bir durumu “bilgi üretimi politikasından”, “bilginin uygulamaya koyulmasının politikasına geçiş” olmak üzere yine bir değerler dizisi değişimi olarak ele almaktadır.

Yükseköğretimin, en azından Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa üniversitelerinin, henüz yaratıcı endüstriler ile tanışmasının öncesindeki egemen yapılanmasının sonuçta yaratıcı endüstriler için de ancak kapitalist üretim ilişkileri içerisinde ve yine kapitalist birikimin “izin” verdiği ölçüde olabileceği açıktır. Yukarıda belirtildiği gibi; toplumsal güç odaklarının beklentilerinin refakatinde üniversitelerin değişen rollerinde sıklıkla rastlanan “kuluçka merkezleri”, “endüstriyel laboratuvarlar” ya da organize sanayi bölgelerini kampüslere taşıyan Tekno kentler süre giden değişimin somut görünümünü oluşturmaktadır. Bob Jessop (2019, s. 142) ile birlikte düşünüldüğünde, böylesi gelişmelerin oldukça yaygın olmakla birlikte yükseköğretimin mühendislik, matematik veya fen bilimleri gibi alanlarının tanık olduğu gelişmelerle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Bu doğrultuda, Michael Petters’in (2019, s. 125) açıkladığı gibi, “bilgi küresel bir kamusal mal ise hükümetlerin ve üniversitelerin bilgi ekonomileri içerisinde oynayacak kilit bir rolünün” olduğu yönündeki güçlü öngörüsünün özellikle yaratıcı endüstrileri ekosisteminin geniş uzamı içerisinde somut bir karşılığının halen var olduğu bu çalışma içerisinde de düşünülmektedir. Ancak böylesi bir düşüncenin; yaratıcı endüstriler söz konusu olduğunda, yükseköğretimin çelişkili bir sürekliliği olarak değerlendirilmesinin doğru olduğu vurgulanmalıdır. Süreklilik, yukarıda olabildiğince genel bir açıdan değerlendirildiği üzere, yaratıcı endüstrilerin tam da post-fordist ekonomilerin başat söylemini, rekabeti ve ticarileşmeyi, bu kez yeni bir bağlam içerisinde üretirken kültür politikaları üzerinden hükümet gündemleri ile toplumsal kontrol pratiklerinin artarak devam etmesidir. Çelişki ise; söz konusu yeni ekosistemin bilgi toplumu dönüşümlerini ülkelerin milli servetleri ve istihdam olanaklarına eklemelerken “şaşırtıcı” olmakla birlikte en azından ekosistemin görünür olduğu ilk on yılında egemen siyasanın yükseköğretim bileşenlerinden daha çok yaratıcı endüstrilerin ticarileştirilme olanakları ile ilgileniyor olmasıdır.

Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Yaratıcı Endüstriler Ekosistemini Yükseköğretim İçinden Okumak

Egemen siyasanın, tam da yukarıda yer verildiği gibi, refah ve istihdamın yeni kaleleri olarak yaratıcı endüstriler ekosistemine dair atfettiği değer in aslında yükseköğretim ekosistemi içerisinde de çelişkili bir süreklilik hatta kendi zaferinin kurbanı bir ekosistemi görünür kıldığı belirtilmelidir. O denli ki, Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü (2018, s. 4) eliyle küresel düzeyde gerçekleştirilen ilk gelir ve istihdam olanakları araştırmasından bu yana, yaratıcı endüstrilerin aslında topluma dair ekonomik değerinin ötesine geçen sosyal, kültürel ve siyasal işlevlerinin maskelendiği bu doğrultuda belirtilmelidir. Yaratıcı endüstrilerin oluşturduğu kümeleşmeler üzerinden “küresel aktif nüfusun” %1’ine, 29,5 milyon insana, istihdam olanağı sunması ile 2018 yılında 2, 250 trilyon dolara ulaşan iş hacminin (UNESCO, 2018, s. 5) aslında yaratıcı endüstrilerin neo-liberalizmin sonsuz

metalaşma örüntüsünün kurulması için “cezbedici” bir nitelik arz ettiği bu doğrultuda öne sürülebilir. Ancak henüz yaratıcı endüstrilerin, yükseköğretim bileşenleri içerisinde nasıl yer bulabildiğine dair kapsamlı bir tartışmanın öncesinde, ekosistemin egemen siyasa içerisindeki “topografyasının” görünür kılınması gerekir. 1990’lı yılların sonundan itibaren öncelikle Avustralya, “*Creative Nation*”, ardından İngiltere’de, “*Creative Task Force*” projesi üzerinden, yeni bir siyasa ve uygulama alanı olarak gelişen yaratıcı endüstrilerin; henüz tanımlanma ve sınırlarının belirlenmesi aşamasından itibaren bilgi toplumu dönüşüm sürecinin yol açtığı özel bir uğrak olarak değerlendirildiği söylenebilir¹. Tablo 1 içerisinde birbirinden farklı konumları temsil etmelerine ve değişen perspektiflerine rağmen yaratıcı endüstriler ekosistemi söz konusu olduğunda egemen siyasanın tıpkı farklı “çalgalara” sahip olmakla birlikte uyum içerisindeki bir orkestranın ezgisini oluşturduğu görülmektedir. Gerçekten de birbirinden farklı siyasal “duruşa” sahip olsalar da yaratıcı endüstriler söz konusu olduğunda ortak kavramların refah ve istihdam olanaklarını vurguladığı görülmektedir.

Tablo 1: Egemen Siyasa İçerisinde Yaratıcı Endüstri Tanımları

Tanımlı Yapan Kurum		Yaratıcı Endüstri Tanımı
 department for culture, media and sport	İngiliz Kültür, Medya ve Spor Genel Müdürlüğü (DCMS, 2001, s. 9)	Bireysel yetenekler ve yaratıcılık temelinde, fikri mülkiyet haklarının kullanılması ve geliştirilmesiyle istihdam ve refah yaratan endüstrilerdir.
	Birleşmiş Milletler Ticaret, Kalkınma ve Gelişim Kongresi (UNCTAD, 2008, s. 4)	Yaratıcı endüstriler, yaratıcılık ve entelektüel sermayenin temel girdi olarak kullanıldığı mal ve hizmetlerin yaratıldığı, üretildiği ve dağıtıldığı sektörleri oluşturur.
 United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (2018, s. 1)	Kültürel sanatsal veya kültürel mirasla bağlantılı bir doğaya sahip olan ürün, hizmet veya eylemlerin üretimini, iletilmesini, dağıtılmasını ve / veya ticarileştirilmesini birincil amacı olarak belirleyen eylemlerin gerçekleştirildiği sektörlerdir.
 WIPO WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION	Dünya Fikri Haklar Örgütü (2018, s. 1)	Telif veya telif hakları ile ilgili hakların kullanıldığı endüstriler genellikle telif hakları temelli ya da yaratıcı endüstriler olarak isimlendirirler.
	Avrupa Konseyi (2012, s. 2)	Yaratıcı endüstriler, yaratıcı mal ve hizmetlerin yaratımı, üretimi ve / veya dağıtımı ve bunlar gibi yaratıcı unsurların daha geniş bağlamda ve diğer sektörlerle bütünleşmesi ile ilgili eylemlerden oluşur.

1 Kapsamlı bir değerlendirme için bu çalışmanın yazarının diğer çalışmaları en azından genel bir bilgi vermektedir (Kaymas, 2019a; Kaymas, 2019b; Kaymas, 2019c; Kaymas 2019d).

Küresel meta üretim zincirinin önemli bir uğrağını oluşturmasına ve kültür ekonomisinin bir alt alanı olarak metalaştırma potansiyeline rağmen, yaratıcı endüstrileri değerlendirmenin önemli bir boyutu ekosistemin küresel ticari “başarısının” ötesine geçilmesi ve tam da üniversiteler ile birlikte düşünülmesi gereken işlevlerinin sorgulanmasına ihtiyaç duymaktadır. Ancak, böylesi bir tartışmanın henüz öncesinde yaratıcı endüstrilerin bir kamu yönetimi ve bir akademik araştırma uzamı olarak yükseköğretim ile ilişkilmesini son kertesinde üniversitelerin yeniden yapılanmasına dair bir çağrı üzerinden okumak anlamlı olacaktır. Tablo 1 içerisinde de yer aldığı üzere son kertesinde egemen siyasanın yeni istihdam ve refah kaleleri olarak değer biçtiği dikkate alındığında, alan yazının da Hauge, Pinheiro ve Zyak'ın (2018, s. 487) değerlendirdiği gibi tam da neo-liberal siyasanın refakatinde bir girişimci üniversite modeli üzerinden biçimlendiği görülmektedir. Bununla birlikte, üniversitelerin içinde yer aldıkları bölgesel kalkınma sürecinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmesi aslında bu çalışmanın tam da giriş kısmında yer verildiği üzere önemli bir işlevini, toplumsal yenilikçilik kanalları olarak bilgi üreten ve sermaye grupları yerine toplumun geniş kesimlerini hedefleyen bir sosyal yenilikçi üniversite modelini “maskeleymektedir”. Yaratıcı ekonomilerin yükselişi karşısında Malezya deneyimini araştıran Pettinger, Forkert ve Goffey'in (2018, s. 466) belirlediği üzere, girişimci üniversite söylemi yenilik yerine bir “diploma fabrikası” olarak üniversite tehdidini gittikçe görünür kılmaktadır ki, yaratıcı endüstriler ve yenilikçi ekonomiler özelinden bakıldığında böylesi bir modelin gerçekte yaratıcı endüstrileri kendi başarısının kurbanına dönüştürdüğü belirtilmelidir. Oysaki yaratıcı endüstrilerin toplumsal kalkınma ve bölgesel yenilik adına söyleyebileceği güçlü bir sözü vardır. Avrupa Parlamentosu'nun (2019, ss. 7-11), “Yaratıcı Endüstriler Gelecek Vizyonu²” olarak tanınan araştırma raporunda yer aldığı üzere AB üyesi ülkelerde yaratıcı endüstrilerin kültürel, sosyal ve siyasal rolüne dair değerlendirmesi önem taşımaktadır. Araştırmada; yaratıcı endüstrilerin, yurttaşlar arasındaki birlik duygusunun çoğalmasını, kültürel etkinliklere ve siyasal süreçlere katılım yolu ile dayanışmanın ve birlik olma duygusunun yükselişini, diyalog ve güvenliğin inşa edilmesi yoluyla değerlerin gelişmesini, kuşaktan kuşağa korunması gereken kültürel değerlerin aktarılmasını, kültürel çoğulculuk ve hoşgörü duygusunun oluşmasını ve gelişmesini temsil ettiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer edinmesini izleyen alt bölümde tartışılacağı üzere “sorular”, “sorunlar” ve “olanaklar” alanı olarak üç ana eksen içerisinde gerçekleştirmek anlamlı olacaktır.

Küresel Yükseköğretim İçerisinde Yaratıcı Endüstriler: Sorular, Sorunlar ve Olanaklar

Yaratıcı endüstrilerin, önceki alt bölüm içerisinde de yer aldığı üzere, egemen siyasa içerisinde ülkelerin yeni refah ve istihdam kaynakları olarak değerlendirilmesinin eğitim politikaları içerisinde de sürdüğü görülmektedir. Ancak böylesi bir eğilimin, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim ekosistemi içerisinde devir aldığı neo-liberal politikalar mirası ile üniversitelerin değişen rolüne dair tartışmaları bir bakıma sürdürdüğü belirtilmelidir. Justin O'Connor, Xin Gu ve Jonathan Vicery'nin (2019, ss. 93-94) değerlendirdiği üzere; geçen yirmi yıl içerisinde ülkelerin kültür politikaları ve kültürel önceliklerinin refakatinde biçimlendirilen yaratıcı endüstrilerin, tam da bu yönü ile

2 “Research for CULT Committee-Culture and Creative Sectors in the European Union – Key Future Developments, Challenges and Opportunities”.

yükseköğretim bileşenleri içerisinde yer edindiği söylenebilir. Ancak, kültür politikaları ile yaratıcı endüstriler arasındaki diyalektiğin, neo – liberal üniversitelerin değişen rolünü kapsayacak denli öne çıkan iki önemli sonucu bulunmaktadır. İlk sonuç, yaratıcı endüstriler ekosisteminin geniş bileşenler ağı olarak yaratıcı şehirlerden, bilgisayar yazılımlarına, kültür ekonomisinden kültür yönetişimine, küresel kültür endüstrilerinden kültürel girişimciliğe değin genişleyen uzamı dikkate alındığında yükseköğretim bileşenleri içerisinde yine zengin bir disiplinlerarası perspektifi harekete geçirmesidir. O'Connor, Gu ve Vicery (2019, s. 94) böylesi geniş bir diyalektiğin yükseköğretim bileşenleri içerisinde mesleki eğitimden eleştirel çalışmalara değin genişleyen bir ekosistemi oluşturduğunu belirtir. Yukarıda belirtilen ikinci sonuç ise, üniversitelerin neo – liberal dönem içerisinde değişen rolünü daha da bir görünür kıldığı üzere, ülkelerin kültür politikaları, kültürel gelenekleri ve yaratıcı endüstriler ekosistemine dair öncelikleri çerçevesinde bir yükseköğretim ekosisteminin oluşturulmasıdır. Örneğin Güney Avrupa ülkelerinde öğretim “kültürel ekonomiler”, “kültürel girişimcilik” ve “kültür mirası” öne çıkarken, Batı Avrupa’da yaratıcı endüstriler öğretimi medya ve iletişim çalışmaları, kültürel çalışmalar ile beşeri bilimler kesiti içerisinde biçimlendirilmektedir.

Küresel ölçekte değerlendirildiğinde, diğer bölgelerin de benzeri bir eğilim içerisinde olduğu söylenebilir. Örneğin Uzakdoğu Asya ülkelerinin Güney Kore ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin yakın dönemli kültür politikalarında da, “*Korean Wave*” ve “*Wenhua*”, görüldüğü üzere bir modernleşme projesi olarak inşa ettiği kültür politikalarının yansıması yükseköğretim ekosistemi içerisinde de benzeri bir amaçla yaratıcı endüstrilere dair programların kurulmasını sağlamıştır (Lee, 2019, s. 3). Aynı bölgede benzeri bir diğer örnek ise Malezya’dır. Pettinger, Forkert ve Goffey (2018, s. 470) Malezya’nın yükseköğretim bileşenleri içerisinde yaratıcı endüstriler ekosisteminin, ağırlıkla, mesleki eğitimin devamı olarak yer edindiğini belirtmekle birlikte yükseköğretim bileşeni olarak yaratıcı endüstrilere dair önemli bir unsur kurma çabasında olduğu gözlenmektedir. Malezya’nın bir dizi Asya Pasifik ülkesinde, örneğin Singapur’da olduğu gibi (Comunian & Ooi; 2016, ss. 61-62) yaratıcı endüstrilerine yükseköğretimin bir bileşeni olarak yer verilmesi, ülkenin “küresel eğitim ağına” eklenmesini amaçlamaktadır. Ancak Abigail Gilmore ve Roberta Comunian (2016, ss. 3-4) yaratıcı endüstriler özelindeki böylesi bir “küresel ağ” oluşturma ya da ağa eklenme pratiğinin kendiliğinden gelişen doğal bir olgu olmayıp, neo-liberal politikalar döneminde, özellikle İngiltere’de, üniversitelere merkezi bütçe ödeneklerinin kesintisinin sonuçları olarak yansıdığını belirtmektedir. (Gilmore & Comunian, 2016, s. 7; O’Connor, Gu & Vicery, 2019, s. 94). Yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer edinebilmesinin diğer önemli nedenlerinin de vurgulanması doğru olacaktır. Bu doğrultuda, yaratıcı endüstrilerin bilgi temelli kapitalizm içerisinde yeni bir birikim rejimi oluşturma potansiyelinin sürdürülebilir kalkınmanın “dördüncü sütunu” olarak kültüre yeniden değer biçilmesine doğru genişlediği belirtilmelidir (Kaymas, 2019a; s. 11, Kaymas, 2019b, s. 17). Yaratıcı endüstrilerin, kültürel kalkınmanın aktörü olarak konumlanması eğitim politikalarının da önemli ölçüde dikkatini çekmektedir.

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler’in yükseköğretim ekosistemi ile yaratıcı endüstriler arasındaki bütünleşmeyi teşvik eden bir dizi proje geliştirilmesinde etkili olmuştur. Avrupa Birliği’nin halen sürmekte olan, “Creative Europe”, “Media Set” gibi, kültür ve medya programlarının yanı sıra bir dizi yeni proje geliştirmesi bu bağlamda önem taşımaktadır. Avrupa Birliği içerisinde geniş

kapsamlı bir eğitim politikasını oluşturmaya rağmen, “Eğitim ve Uygulama 2020 Gündem’inin” (ET 2020) insani yaratıcılığı geliştirme adına yükseköğretim ekosistemi içerisinde yaratıcı endüstrilere özel olarak yer vermesi Avrupa Birliği’nin eğitim politikaları içerisinde yaratıcı endüstriler ile yükseköğretimin birleşmesini teşvik çabasının sürdüğünü göstermektedir (European Council, 2020, s. 1). Avrupa Birliği’nin bu yöndeki desteğinin özellikle küresel korona virüs salgınının yaratıcı endüstrilerde yol açtığı yıkım dikkate alınarak sürdürüğü belirtilmelidir.

Avrupa Parlamentosu’nun, Birlik üyesi ülkeler için yaratıcı endüstrilerine, eğitimin tüm kademelerinde olduğu gibi, yükseköğretim bileşenleri içerisinde de yer açma yönündeki tavsiyesinin, Birleşmiş Milletler eliyle bu kez gelişmekte olan ülkeleri odağına alarak genişlediği görülür. UNESCO’nun, “Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirisi” ve ardından 2005 yılındaki “Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi” (UNESCO, 2020, s. 18) halkların yaratıcılıklarının sonucu olarak gelişen kültürel ifadelerin korunması ve geliştirilmesi (madde 5) ile kültürel çeşitliliğin sürdürülebilir kalkınmanın temel bir gerekliliği olarak tanınması (madde 6) bu açıdan önem taşımaktadır. Bununla birlikte, UNESCO’nun yaratıcı endüstriler ekosistemine yükseköğretim bileşenleri içerisinde önemli bir rol atfetmesi “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” projesinin önemli bir bileşeni, 4. Maddesi, olarak “Eğitim 2030” hedefleri içerisinde üstelik bu kez bizzat koordinasyon görevini üstlenerek tanınması ile gerçekleşmiştir (UNESCO, 2015, s. 21). Ancak, yaratıcı endüstrilerin yükseköğretim içerisinde yer alabilmesinin bir dizi ön koşula bağlı olduğunun belirtilmesi gerekir. Bunlar, (a) yaratıcı endüstrilerin ülkelerin yakın dönemli kültür politikaları ile doğrudan bir bağ kurması aracılığı ile yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer alabilmiştir. Ancak böylesi bir durum, (b) üniversitelerin değişen rolü ve özellikle bilgi üretiminin gittikçe tek başına üniversitelerin değil bununla birlikte üniversiteler dışında yer almakla birlikte bilgi üreten araştırma merkezlerinin sürece dâhil olması üzerinden geliştirilmiştir. Bununla birlikte (c) böylesi bir durumun tam da bilgi toplumu koşullarında bilginin ticarileştirilmesi üzerinden eleştirildiği görülmektedir (Rossiter, 2016, s. 99). Bununla birlikte (e) yaratıcı endüstrileri yalnızca ürettiği ekonomik değer üzerinden değil daha da önemli olarak sosyal, kültürel ve siyasal işlevleri ile birlikte önemli bir tartışma uzamını oluşturmaktadır. Son olarak (d) bütün bu unsurlara rağmen bilgi toplumu dönüşüm süreçleri içerisinde yaratıcı endüstriler ekosistemine sunduğu istihdam ve refah olanakları çerçevesinde önemli sorumluluklar atfedilmesine koşut olarak yaratıcı endüstrilerin yükseköğretimin bir bileşeni olarak inşa edildiği görülmektedir.

Yaratıcı endüstrilerin, yukarıda olabildiğince genel bir perspektif içerisinde tartışıldığı üzere, küresel eğitim ekosistemi içerisindeki yükselişine rağmen; Türkiye’de en azından şaşırtıcı olarak oldukça sınırlı bir ilgiyi çekmesi aslında Türkiye’de yükseköğretim ve yaratıcı endüstriler bağının nasıl kurulması gerektiğine dair önemli bir tartışma olanağı sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, bir sonraki alt bölüm içerisinde “küresel ilgi ancak yerel ilgisizlik” bağlamında söz konusu tartışmayı gerçekleştirmekte ve yaratıcı endüstrileri Türkiye’de iletişim ve kültürel çalışmaların özelinde yeni bir değerler dizisi değişime koşut bir çaba içerisinden değerlendirmektedir. Çalışma sözü edilen tartışmanın ardından sonuç bölümünde Türkiye için bir dizi öneriye yer vermesinin ardından tamamlanacaktır.

Yaratıcı Endüstriler Ekosistemi ve Türkiye: Küresel İlgi Karşısında Yerel İlgisizlik

Çalışmanın bu alt bölümü yükseköğretim bileşeni olarak yaratıcı endüstriler ekosistemini Türkiye özelinde tartışmayı amaçlarken; böylesi bir çabanın gerçekte şaşırtıcı olması gereken bir ikilem ile karşı karşıya kaldığını söylemek gerekir. Gerçekten de, Türkiye'nin yaratıcı endüstriler ve bileşenleri içerisinde kayda değer varlığına rağmen, yukarıda yer verildiği üzere, "ayrıntılı olarak belirlenleştirilmiş" bir kültür politikasına sahip olmaması, en azından bu çalışmanın yazarı tarafından, bir ikilem olarak değerlendirilmektedir.

Yaratıcı endüstriler ekosisteminin gelişimi, hiç değilse temel bir düzeyde, ülkelerin kültür politikalarına önemli bir ihtiyaç hissederken, Türkiye'de sözü edilen ekosistemin nerede ise "kendi kaderine terk edilmiş olması" aslında önemli bir sorun olarak değerlendirilmelidir (Kaymas, 2019a, s. 11 2019b, s. 17). Gerçekten de, Türkiye'nin gönülsüz olduğunun söylenmesi gereken kültür politikalarının eksikliğinin, dokuzuncu dipnot içerisinde de yer aldığı üzere, yaratıcı endüstrilerin Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasında bir kaynak olarak nasıl yer alabileceğine dair anlamlı bir tartışmanın üzerini örtmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin bütüncül ve kendi içerisinde tutarlı bir kültür politikası eksikliğine rağmen (Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, 2019, s. 1), yaratıcı endüstriler ekosisteminin küresel ölçekteki dikkate değer varlığının, yine küresel bir ilginin odağına yerleştiği söylenmelidir.

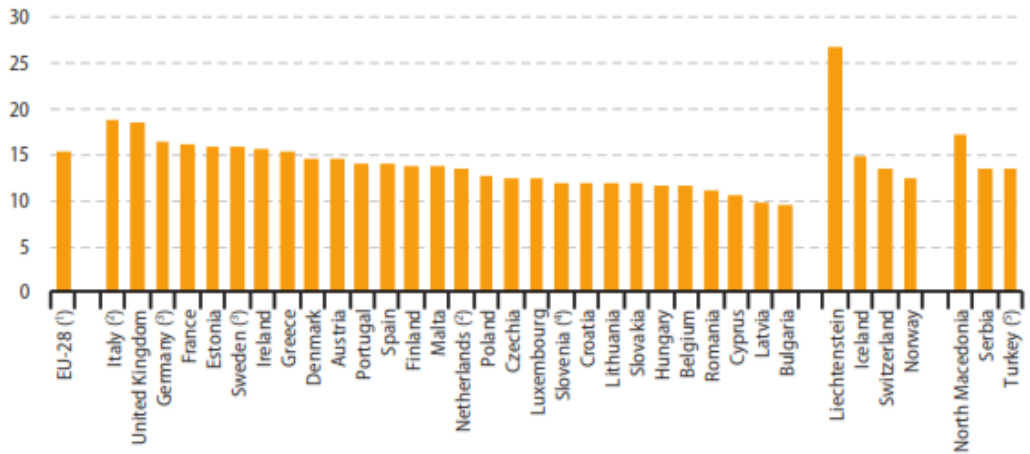
Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde, mali desteğinin Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirildiği, 2019 yılında odağına doğrudan yaratıcı endüstrileri alan "Rekabetçi Sektörler Programı" (Sanayi Bakanlığı, 2020) söz konusu küresel ilginin bir bileşeni olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan, bu çalışmanın henüz yazım aşaması devam ederken, Türkiye-İngiltere Yaratıcı Endüstriler Araştırma Ağı'nın (The Arts and Humanities Research Council, 2020) kurulması bu doğrultudaki diğer bir örneği oluşturmaktadır.

Türkiye'nin yaratıcı endüstriler ekosistemine dair küresel ilgi, her ne kadar oldukça sınırlı olsa da, Türkiye'de sivil toplum bileşenleri eliyle kurulan örgütlenmelere tanık olmuştur. Sosyal Akıl Derneği eliyle kurulan, "Yaratıcı Endüstriler Uygulama ve Araştırma Merkezi" (Sosyal Akıl Derneği 2020), British Council'in desteği ile gerçekleştirilen "İstanbul Yaratıcı Platformlar Ağı'nın" (markerstürkiye, 2020, s. 2) kurulması sınırlı olsa dahi Türkiye'de sivil toplum bileşenlerinin yaratıcı endüstriler ekosistemi ve bileşenlerine dair gösterdikleri yakın dönemli ilginin sonuçlarını oluşturmaktadır. Ancak böylesi bir alanda önceki yıllarda, Nisan 2012'de, kurulmuş olmasına rağmen oldukça sınırlı olarak faaliyet gösteren "Yaratıcı Endüstriler Konseyi Derneği" (YEKON, 2020, s. 1) ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin Haziran 2017'de oluşturduğu "Kreatif Endüstriler Meclisi" (TOBB, 2017, s. 7) Türkiye'de yaratıcı endüstriler ekosistemi bileşenleri olarak yer almaktadır. Türkiye'de dizi ve film endüstrisinin de 140 ülkeye yayılan bir niteliğinin olduğunun Kültür Bakanlığı tarafından da üzerinden geçen yıllara rağmen "fark edilebilmesi" sonucunda Kültür Bakanlığı ve Radyo ve Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği'nin (RATEM) katılımı ile ancak 2021 yılı sonunda "Türkiye Medya İçerik Platformu" oluşturulabilmiştir (Kültür Bakanlığı, 2021, s. 1). Bununla birlikte; Türkiye'de yaratıcı endüstriler ekosisteminin oldukça önemli bir sorunu tam da söz konusu

endüstriler ile yükseköğretim bileşiminin henüz kendi içerisinde tutarlı ve bütüncül bir değerler dizisinin içerisinde ele alınmamış olmasıdır.

Avrupa İstatistik Enstitüsü (Eurostat; 2019, s. 43) “Avrupa Kültür Araştırması” Raporunda yer aldığı üzere, öğrenci sayısı itibari ile kültür ile ilişkili yükseköğretim programları içerisinde Birlik ortalamasının üzerinde yer almış olmasına rağmen, Türkiye’nin yaratıcı endüstrilerine yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer vermemesi, aslında yapısal değişimin en azından tartışılması adına bir cesaret vermektedir. Gerçekten de bilgi toplumu koşullarında “entelektüel sermayenin” sürdürülebilir bir karşılığının olabilmesi, yukarıda da ele alındığı üzere, ancak söz konusu endüstrilerle yükseköğretimin bütünleştirilmesinin bir ürünü olabilir ki, Türkiye’nin bu açıdan önemli bir sorgulamanın odağına alınması kaçınılmazdır. Aşağıda yer alan Şekil 1 değerlendirildiğinde, Türkiye’nin yaratıcı endüstri ismini taşımasa da, yukarıdaki söylem tekrarlandığında, “kültür ile ilişkili” yükseköğretim bileşenleri içerisindeki öğrenci sayısının Birlik ortalamasının üzerinde yer alması bu doğrultuda farklı bir çabanın gösterilmesi için önemli bir gerekçe oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaçlandığı üzere, en azından öğrenci sayısı itibari ile yaratıcı endüstrilerin Türkiye’de yükseköğretim programlarının bütünleştirilebilmesi, ya da en azından, yaratıcı endüstrilerin Türkiye yükseköğretimi içerisinde yer alması için önemli bir çağrı oluşturmaktadır.

Şekil 1: Avrupa Birliği İçerisinde Kültür ile İlişkili Yükseköğretim Öğrenci Sayısı

Kaynak: Eurostat (2019, s. 44).

Şekil 1’in incelenmesi ile de görülebileceği üzere Türkiye; öğrenci sayısı ile Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde yer aldığı gibi, örneğin birbiri ile oldukça yakın oranlara sahip olan, Almanya, Fransa, İspanya, Finlandiya gibi Avrupa Birliği’nin “varsıl” üyelerine göre kültürel programlarında daha çok öğrenciye sahiptir. Bununla birlikte Türkiye; İngiltere, İtalya ve yüzölçümü itibari ile “küçük” bir ülke olan Lihtenştayn’ın ardında kalır. Bununla birlikte, yukarıda yer alan Şekil 1

içerisinden bakıldığında aslında söz konusu grafik içerisinde, doğal olarak, yer almayan bir unsurun vurgulanması doğru olacaktır.

Türkiye Yükseköğretim Ekosistemi İçerisinde Yaratıcı Endüstriler

Türkiye’de yükseköğretim bileşenlerinin, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) tercih ettiği isimle “kültür ile ilişkili yükseköğretim programlarında”, Birlik ortalamasının üzerindeki öğrenciye ev sahipliği yapıyor olmasına rağmen, yaratıcı endüstriler ekosistemi özelinde oldukça önemli bir yapısal ihtiyacı karşılama potansiyeline sahip olup olmadığı yukarıda işaret edilen sorunu oluşturmaktadır. Neo-liberal politikalar döneminin üniversiteleri gittikçe ticarileşme ve bilginin geliştirildiği kaynaklar olarak biri yeni araştırma merkezi ile bir bakıma rekabete sürüklenmesi, Hauge, Pinherio ve Zyak’ın (2018, ss. 499-500) Norveç örneğinde tartıştığı üzere, “bölgesel kalkınma aracı olarak” yaratıcı endüstrileri ve üniversitelerin “ittifakı” üzerine önemli bir soruyu gündeme getirir. Böylesi bir tartışma alanına Türkiye özelinden bakıldığında, tartışmanın yeni bir eksen üzerinden gerçekleştirilmesi anlamlı olacaktır. O denli ki; Türkiye’nin kültür ile ilişkili yükseköğretim ekosisteminde, en azından, öğrenci varlığı itibari ile önemli bir varlığa sahip olmasına rağmen, yaratıcı endüstrilerini odağına alan makro yapısal bir değişimin tam da söz konusu bütünleşmenin gerçekleştirilmesi adına bir ihtiyaç olarak öne çıktığı söylenebilir. Türkiye’de yaratıcı endüstriler ekosisteminin, yükseköğretim ekosistemi içerisinde oldukça sınırlı sayıdaki yüksek lisans dersinin³ ya da yine sınırlı sayıdaki araştırma merkezinin ötesinde yer al(a)madığı dikkate alındığında çalışmanın henüz giriş kısmından itibaren vurgulandığı üzere Türkiye yükseköğretim ekosistemi içerisinde gerçekten de bir makro yapısal dönüşüme ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir.

Türkiye’nin yaratıcı endüstrilerinin geniş uzamı içerisindeki kayda değer küresel varlığının, bilgi toplumuna dönüşüm kesitinde sürdürülebilir bir entelektüel sermayenin geliştirilmesine duyduğu açık ihtiyaç dikkate alındığında gerek kamu politikaları ve gerekse yükseköğretim ekosistemi içerisindeki ilgisizliğin, Türkiye’nin sözü edilen endüstriler ve bileşenleri içerisindeki bugüne değin elde ettiği “başarısını” gölgelemektedir. O denli ki, Yükseköğretim Bilgi Sistemi (YÖK, 2020, s. 3) verilerinden yola çıkıldığında; Türkiye’nin kültür ekonomisinin önemli bir bileşeni olarak yaratıcı endüstriler ekosisteminin nerede ise yok denilebilecek denli az sayıda yer edinebildiği belirtilmelidir. Devlet Üniversiteleri (2910), Vakıf Üniversiteleri (680) ve Vakıf Meslek Yüksekokulları (3) adet olmak üzere toplam 3593 Araştırma ve Uygulama Merkezi içerisinde söz konusu endüstriler, birisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Girne Amerikan Üniversitesi bünyesinde olmak üzere ancak 5 adet araştırma ve uygulama merkezi Türkiye yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer edinebilmiştir⁴.

3 Yukarıda sözü edilen derslerin Başkent Üniversitesi ile Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü için geçerli olduğu söylenmelidir.

4 Örneğin, İzmir Ekonomi Üniversitesi Yaratıcı Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezi alanda ihtiyaç duyulan yaratıcı girişimcilik unsurunu vurgularken, Koç Üniversitesi Arçelik Yaratıcı Endüstriler Uygulama ve Araştırma Merkezi ise yaratıcı endüstrilerinin oldukça geniş paydası içerisinde hareket etmektedir. Yaratıcı endüstriler ekosistemi ve bileşenleri için araştırma merkezlerinin gerek 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti ve gerekse UNESCO’nun yaratıcı şehirler ağında “tasarım kenti” olarak seçtiği İstanbul’da diğer kentlere göre oldukça yoğun olarak kurulması ise dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Bahçeşehir Üniversitesi “Kreatif Endüstriler Araştırma Merkezi” ile Yıldız Teknik Üniversitesi Yaratıcı Endüstriler Araştırma ve Uygulama Merkezi dikkat çekmektedir. Yaratıcı endüstriler merkezleri, İstanbul’un dışında Ankara’da da Başkent Üniversitesi Yaratıcı Kültür Endüstrileri Uygulama ve Araştırma Merkezi ile

Bununla birlikte, Türkiye’de yükseköğretim bileşenlerinin yaratıcı endüstrilere dair nasıl da sınırlı bir ilgi oluşturduğunu iki önemli açıdan ele almak gerekir. Gerçekten de bu doğrultudaki ilk eksen, yaratıcı endüstrilerin kendi içerisinde sürdürülebilir bir eğitimin odağında yer edinebilmesi için önemli olduğunun belirtilmesi gereken lisans, yüksek lisans ve doktora programları düzeyindeki derslerin hiç değilse bir tablo aracılığı ile yansıtılması gerekmektedir. Diğer eksen ise henüz ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyindeki bir eğitim ekosisteminin ekseninde yer almadığı için, yukarıda da sözü edildiği üzere, ancak araştırma merkezleri eliyle yer edinen yaratıcı endüstrilere dair merkezlere dair bir tartışmanın açılması gerekir. Aşağıdaki Tablo 2 içerisinde yer aldığı üzere, Türkiye’de yükseköğretim bileşenleri içerisinde doğrudan yaratıcı endüstrileri odağına alan dersler yer almaktadır. Bununla birlikte, yukarıda da sözü edildiği üzere Türkiye’de henüz yaratıcı endüstrilerin, ders izlencelerine doğru genişleyen bir yol izlemediği belirtilmelidir. Örneğin, küresel ölçekte eğitimi de etkileyen korona virüs salgını ile birlikte Yükseköğretim Kurulu tarafından oluşturulan “Yüksek Öğretim Kurumları Dersleri Platformu” (yokdersleri, yok.gov.tr, 2022, s. 2) içerisinde yaratıcı endüstrilere dair bir ders üstelik hiçbir düzeyde yer almamaktadır. Bununla birlikte, bir diğer sorun ise kamu yönetişimi içerisindeki “ilgisizliğin” aslında Türkiye’de ki yükseköğretim bileşenleri içerisinde yer alan ders izlencelerinde de devam ettiği belirtilmelidir. Gerçekten de, aşağıdaki Tablo 2 içerisinde yer aldığı üzere, farklı programlar dikkate alındığında dahi, tüm ülke genelinde ancak 10 dersin yaratıcı endüstrilere ayrılmış olduğu söz konusu sınırlılığı görünür kılmaktadır.

Tablo 2: Türkiye’de Yükseköğretim Ekosistemi İçerisinde Yaratıcı Endüstrilere Dair Dersler⁵

Dersin İsmi	Dersin Niteliği ve Statüsü	Dersin Yürütüldüğü Yüksek Öğretim Programı
Yaratıcı Endüstriler	Yüksek Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kültürel Ekonomide Yaratıcı Endüstriler	Lisans Programı Zorunlu Teorik Saat: 3 Pratik Saat: 3	Yeditepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat ve Kültür Yönetimi Bölümü.
Kültürel ve Yaratıcı Endüstriler	Yüksek Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer edinebilmiştir. Başkent Üniversitesi Yaratıcı Kültür Endüstrileri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2017 yılında Yaratıcı Kültür Endüstrileri ve Yükseköğretim Seminerini, yurtdışından katılımcılar ile birlikte, düzenlemesine rağmen henüz söz konusu seminerin bir bildiri kitabı ya da benzeri bir çalışma ile kamuoyu ile paylaşılmadığı görülmektedir. Yaratıcı endüstriler merkezleri, Türkiye’nin dışında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Girne Amerikan Üniversitesi Yaratıcı Endüstriler Araştırma ve Uygulama Merkezi eliyle yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer edinmiştir. Girne Amerikan Üniversitesi Yaratıcı Endüstriler Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin önemli bir faaliyeti merkezi İngiltere’de bulunan “Creative Industries Federation” içerisinde temsil edilen ilk Türk yaratıcı endüstriler araştırma ve uygulama merkezi olmasıdır. (gau.edu.tr, 2020; ekogirisim.ieu.edu.tr, 2020; kuar.ku.edu.tr, 2020; bau.edu.tr, 2020; avesis.yildiz.edu.tr, 2020; yakem.baskent.edu.tr, 2020).

- 5 Tablo içerisinde doğrudan “yaratıcı endüstriler” ismine yer veren dersler yer almaktadır. Bu doğrultuda söz konusu ekosistem ile yakından ilgili olmakla birlikte isminde yaratıcı endüstriler ifadesini taşımayan dersler yer almamaktadır. Bu doğrultuda yukarıdaki Tablo 2’nin genel bir perspektif oluşturmayı amaçladığı belirtilmelidir.

Yaratıcı Endüstriler	Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Yaratıcı Endüstrilerde Yönetim	Yüksek Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölgesel Gelişme ve Yaratıcı Sektörler	Yüksek Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
Yaratıcı Kültür Endüstrileri	Lisans Programı Seçmeli Pratik Saat: 2	Başkent Üniversitesi Yaratıcı Kültür Endüstrileri Merkezi
Kültür Endüstrileri ve Yaratıcı Endüstriler	Lisans Programı Zorunlu Teorik Saat: 3	Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sanat ve Kültür Yönetimi Bölümü.
Yaratıcılık ve İnovasyon	Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	İzmir Ekonomi Üniversitesi, İşletme Fakültesi
Yaratıcı Endüstriler için Finans	Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Boğaziçi Üniversitesi, İşletme Fakültesi.
Yaratıcılık ve Girişimcilik Deneyimi	Lisans Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	TED Üniversitesi, İşletme Fakültesi.
Yaratıcı Endüstriler, Ekonomiler ve İletişim	Doktora Programı Seçmeli Teorik Saat: 3	Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kaynak: Araştırmacı Tarafından, Üniversitelerin Katalogları Derlenerek Hazırlanmıştır.

Yukarıdaki Tablo 2 içerisinde de yer aldığı üzere, Türkiye’de yükseköğretim ekosistemi içerisinde “yaratıcı endüstriler” ve bileşen yenilikçi ekonomilerin nasıl da sınırlı bir yer edinebildiği görülebilir. Gerçekten de, Türkiye’nin önceki kısımlar içerisinde de ele alındığı üzere bir yandan yaratıcı endüstriler ekosisteminde gelişmekte olan ilk 10 ihracatçı ülke içerisinde yer almasına diğer yandan Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler ile uzun süreli ilişkisi dikkate alındığında yaratıcılık temelinde bir dönüşümü gerçekleştirebilmenin henüz uzağında olduğu belirtilmelidir. O denli ki böylesi bir gecikmişliğin, hiç değilse, makro yapısal koşulları içerisinde bilgi toplumu dönüşümü ve böylesi bir dönüşümün kazanımlarını nasıl elde edebileceğine dair bir endişeye yol açtığı söylenmelidir. Bu yöndeki bir diğer eleştirinin ise, eğitim izlencelerindeki ilgisizliğin refakatinde araştırma uzamına yansması da kaçınılmazdır. İletişim Fakülteleri içerisinde ise 2018 yılında Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi olan “Moment Dergi”, halen ilk ve tek özel sayı olarak, yaratıcı endüstriler ve yaratıcı emek özel sayısını yayınlamıştır (Moment Dergi, 2018).

Türkiye’de yükseköğretim ekosistemi içerisinde, şaşırtıcı bir biçimde, bu denli sınırlı bir yer edinebilen yaratıcı endüstrileri, Türkiye yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer edinemedikçe aslında eleştirel bir yükseköğretim modelinin kurulamamasını görünür kılacak denli Türkiye’nin bu alandaki bir dizi anlamlı sorunun üzerini gittikçe örtmektedir. İlerleyen alt kısım içerisinde

ele alınacağı üzere, Türkiye'nin yukarıda söz konusu edilen potansiyel sorun alanları aşağıdaki gibi maddeleştirilebilir: (a) egemen siyasa dizgesi içerisinde bir dizi politikanın odağında yer alan bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin eğitimde karşılığını bulamaması Türkiye'nin ilk düzeyde karşılaşılabileceği öngörülen önemli bir sorundur. Gerçekten de, yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisindeki potansiyel insan varlığının henüz akademik bir ilgi ile beslenen araştırma olanaklarına sahip olamaması mesleki dönüşümün gerçekleştirilememesine yol açma tehdidini barındırmaktadır. (b) Türkiye üniversitelerinin, en azından yakın coğrafi alanlar öncelikli olmak koşuluyla, uluslararasılaşması gündeminin önemli bir bileşeni kültürel ekosistem içerisindeki varlığı ile mümkün olabileceken, böylesi bir potansiyelin harekete geçirilememesi bir diğer sorun alanı olarak tanımlanabilir. Böylesi bir sorun aslında yaratıcı endüstrileri özelinde Türkiye'nin ulusal yenilikçilik ağının oluşturulması önünde bir dizi önemli bir engeli oluşturmaktadır. Türkiye'nin yaratıcı endüstriler ile yükseköğretim ekosistemini kendi içerisinde tutarlı ve bütüncül bir araştırma evrenine taşıyamamasına dair bir mikro okuma deneyimi tam da Türkiye'de öğrenci sayısının yanı sıra fakültelerin niceliksel artışı itibarı ile de belirli bir "kritik" değere ulaşan iletişim fakülteleri özelinde gerçekleştirilebilir.

İletişim Çalışmaları ve Yaratıcı Endüstriler Ekosistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru

Yaratıcı endüstriler ekosisteminin, geniş bileşen ağı dikkate alındığında, "doğuştan" disiplinlerarası (Flew, 2019, s. 12) bir alanı oluşturması, bu çalışmada amaçlandığı üzere, temel bileşenlerini kültür, medya ve iletişim çalışmalarının oluşturduğu bir odaktan bakarak yükseköğretimin bir bileşeni olarak yaratıcı endüstriler ekosistemine yeniden bir değer biçme çabasına bir engel değildir. Öte yandan, yukarıda ele alındığı üzere, neo liberal politikalar ve bilgi toplumu dönüşümleri dikkate alındığında; kültür ekonomisinin temel bileşenleri olarak yaratıcı endüstrilerin "karakteristiği" itibarı ile disiplinlerarası bir diyaloga ihtiyaç duyan bir ekosistemi oluşturduğunu söylemek, en azından bu çalışmanın yazarının öne sürdüğü üzere, daha anlamlı olacaktır. Bununla birlikte, söz konusu diyalogun, Harte, Long ve Naudin'in (2019, s. 121) İngiltere özelinden bakarak yeniden değer biçtikleri üzere, neo liberal politikalar döneminde yaratıcı endüstriler ekosistemi paydaşları ile üniversiteler arasındaki "bilgi akışının" temel bileşeni olarak iletişim ve kültürel çalışmalara yeniden bir değer biçilmesi doğru olacaktır. Bu doğrultuda böylesi bir değişimin ilk uğrağı bir değer dizisi değişimini içine alacak denli yapısal bir dönüşümü içerisine alır. Öyle ki, Türkiye'de egemen siyasanın söylem repertuarının yakın döneminde "güçlü" bir yer edinen, ancak neo-liberal politikaların hegemonyasında içeriğinin nasıl oluşturulacağı belirgin olmayan, "üniversite-sanayi işbirliği" yaklaşımının, yaratıcı endüstrilerle birlikte yeni bir değer dizisi değişimi içerisinde "ulusal yenilikçilik ağının" kurulmasına değin genişlemesi bu doğrultuda önemlidir.

Çalışmanın bu alt bölümü söz konusu ulusal yenilikçilik ağının oluşturulma pratiklerini Türkiye'de iletişim ve kültür çalışmaları ekesinde nasıl kurulabileceğine dair sorgulamayı üç ana eksen etrafında gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda ilk uğrak, yaratıcı endüstrilerin ulusal yenilikçilik ağında, özellikle medya ve kültürel çalışmalar özelinde, nasıl yer alabileceğinin sorgulanmasıdır. İkinci uğrak, iletişim ve kültürel çalışmaları da içerisine alan bir bölgesel kalkınma ve yaratıcı endüstriler politikası içerisinde nasıl yer alabileceği ile ilgilidir. Bu doğrultuda Norveç ve

Finlandiya'nın iki önemli kesit sunduğu belirtilmelidir. Üçüncü eksen ise, bilgi temelli kapitalizmin hegemonyası altında eleştirel bir perspektifin nasıl kurulabileceği ile ilgilidir. Bununla birlikte, alt bölüm içerisindeki ilk uğrağın, Türkiye'de de lisans programları için önemli bir açılım sunabileceği, en azından bu çalışmanın yazarı tarafından, öne sürülmektedir. Ruth Bridgstock ve Stuart Cunningham'ın (2016, s. 13) Avustralya'da böylesi bir ağıın, Avustralya eğitim politikalarının 2012 yılından bu yana "talep yönelimli" bir değerler dizisi değişiminin ardından oluşturulduğunu belirtir. Üniversitelere öğrenci sayılarını belirleme gücüne değin bir dizi olanağın sunulduğu değer dizisi değişimi, her ne kadar yapısal nedenler doğrultusunda bir dizi sorun ile de karşılaşmış olmasına rağmen, istihdam edilebilecek nitelikli işgücünün ve yapısal ihtiyaçların henüz yükseköğretim içerisinde yer almasından çok daha önce planlanma olanağı tanınması doğrultusunda bir olanak sunmaktadır. Avustralya'nın böylesi bir yükseköğretim izlenesine sahip olması, yaratıcı endüstriler politikalarının bir diğer erken örneği olan İngiltere'de de benzeri bir model ekseninde sürdürülmektedir.

Ekonomik kriz ve ardından gelen yeniden yapılanma döneminin, üniversitelere ulusal ekonomik kalkınma sürecinde yüklediği yeni görevler, bir yandan da neo-liberal politikalar döneminin ruhu ile uyumlu bir biçimde, ağırlıklı olarak Uzakdoğu Asya ülke üniversitelerinin bölgelerinin kalkınma aracı rolüne sürüklendiği yeni bir dönemle karşılaşmasına yol açmıştır. Roberto Comunian ve Can-Seng Ooi'nin (2016, s. 60) çalışmaları bu doğrultuda özel bir öneme sahiptir. Comunian ve Ooi; Singapur yükseköğretim ekosisteminde gelişmekte olan Asya Pasifik ülkelerinin kültür politikalarının nerede ise ortak bir niteliği de olarak, gelişmiş ülkelerin yükseköğretim ekosistemlerini bir bakıma taklitte yeniden ürettiği bu doğrultuda da üniversiteleri ulusal kalkınmanın bir aracı olarak konumladığı belirtir. Bu doğrultuda Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal yükseköğretim politikasının yaratıcı endüstrilerine açıldığı "yaratıcı ekonomi ağlarının" ülke içerisinde belirli merkezlerde yoğunlaştırılarak kurulması önemli bir örnektir. Singapur'un özellikle iletişim ve kültür çalışmalarını doğrudan ilgilendiren eğitim politikasını ise, ülkenin yakın dönemli kültür politikası olarak öne çıkan "Rönesans Şehirleri" politikası üzerinden iletişim ve kültür çalışmalarının desteğinde küresel eğitim ağları içerisinde yer edinme çabası oluşturmaktadır. Böylesi bir çabanın somut sonucu, İngiltere ile Singapur'un ortaklaşa olarak katkı sunduğu Glasgow Sanat Üniversitesi'nin ilk kez İngiltere dışında Singapur'da "iletişim tasarımı" bölümü ile "iç tasarım" bölümlerini Singapur'da açmasıdır (Communian & Ooi, 2016, s. 65).

Gelişmekte olan ülkelerin yükseköğretim ekosistemlerini küresel araştırma ağları ile bütünleştirme sürecinde yer edinen yaratıcı endüstriler ekosistemi, öngörülebileceği üzere, gelişmiş ülkelerde de yine kültür endüstrileri üzerinden iletişim ve kültür çalışmalarını içine alacak denli genişleyen bir uluslararasılaşma stratejisinin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Terry Flew'in (2019, s. 12), İngiltere'de yaratıcı endüstriler eğitimi özelinde belirlediği üzere İngiltere üniversitelerinin nerede ise %14 gibi bir oranını yurt dışından gelen öğrenciler meydana getirmektedir, Çin Halk Cumhuriyeti öğrencileri ise yabancı uyruklu öğrencilerin %90 gibi önemli bir paydasını oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkeler için yaratıcı endüstriler ekosistemi özelindeki bir diğer unsur ise yukarıda açıklandığı üzere, ülkelerin kültür politikalarının yükseköğretim ekosistemi özellikle de yaratıcı endüstrileri ile yükseköğretimin nasıl bir bileşen olarak düzenlenebileceğini belirlemektedir. Bu doğrultuda Hauge, Pinheiro ve Zyak'ın (2018, s. 497) Norveç özelinde ele aldıkları üzere, Norveç

üniversitelerinin 2000’li yılların henüz başından itibaren öncelikle bölgesel ölçekteki yaratıcı endüstrileri kümeleşmeleri için bilgi sağlayan merkezler olarak dönüşümü iken gittikçe küresel bilgi merkezleri olarak geniş kapsamlı bir dönüşüm yaşamalarıdır.

Türkiye’nin yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisindeki dikkat çeken varlığına rağmen henüz oldukça sınırlı sayıdaki araştırma merkezlerinin ötesine geçemeyen yaratıcı endüstrileri ve yükseköğretim arasındaki bütünleşmenin en azından potansiyelleri, olanakları ve sorun alanları olarak bir dizi öneri geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın sonuç bölümü, toplumsal yenilikçi bir üniversite modelinin geliştirilmesi adına alternatif bir yönetişime dair öneriler ile yukarıda sözü edildiği üzere bilişsel kapitalizm döneminde eleştirel bir yükseköğretim pedagojisinin geliştirilmesine dair bir yol haritası geliştirmeyi amaçlamıştır.

Sonuç

Yaratıcı endüstriler, yukarıda tartışıldığı üzere, ülkelerin yeni refah ve istihdam kaleleri olarak 1990’lı yılların sonundan itibaren küresel ölçekte önemli bir dikkat çekerken aslında oldukça önemli bir soruya; tam da neo-liberalizm ve bilgi toplumu dönüşüm modellerinin birbirini kestiği yükseköğretim ekosistemi içerisinde yeni model arayışı bağlamı içerisinde karşılık vermektedir. Olabildiğince yalın ifade edildiğinde, neo-liberal politikaların hegemonyası altında, sürdürülebilir bir kalkınma modeli çerçevesinde “entelektüel sermayenin” nasıl sağlanabileceği yukarıda işaret edilen sorunun görünür kılınması için önemli bir uğraktır. Ülkelerin farklı gelişmişlik düzeyleri, öncelikleri, ihtiyaçları ve yükseköğretim beklentileri aslında yukarıda yer alan soruyu bir dizi alternatif yanıtın yer aldığı bir “litmus” testinin cevap anahtarına dönüştürse de yanıtlama sırasındaki önceliğin, kültür politikaları ekseninde belirginleşen bir eğitim izlencesine verildiği gözlenir. Ancak, neo-liberal politikaların gölgesi hem üniversiteleri hem de yükseköğretime ilişkin beklentileri gittikçe ticarileşmenin derinleştirdiği bir girdaba doğru sürüklerken soruya verilen yanıtlar çoğu kez öykünün diğer yakasını gözden uzak tutmaktadır. O denli ki, bilgi toplumu koşullarında sorgulayıcı ve yaşadığı topluma yeniden ancak bu kez farklı bir gözle değer biçme çabalarının üzerini, üstelik maharetle örtmektedir. Gerçekten de, toplumsal refah ve istihdam ilişkisi içerisinde bakıldığında, böylesi bir kör noktanın aslında üniversitelerin son kertesinde bir kalkınma aracı olarak nasıl konumlanabileceğine dair bir endişenin sesini gittikçe boğmaktadır. Bu çalışma içerisinde, giriş kısmından itibaren yer verildiği üzere, söz konusu sesin yeniden yükselmesini ve toplumsal refah aracı olarak yükseköğretim ekosisteminin yeniden uyumlu bir deseni oluşturabilmesi adına “toplumsal yenilikçilik üniversitesi” modelinin teklif edilmesi kaçınılmazdır. Gerçekten de, yaratıcı endüstrilere dair henüz tanım aşamasından itibaren bireysel yetenek ve yaratıcılık üzerinden biçtiği değerlerin tam da söz konusu bireyin art alanında yer alan toplumu ikincil kıldığı açıktır. Çalışma içerisinde öne sürülen model, bilginin toplumla karşılıklı olarak paylaşıldığı bir kesit kurmayı amaçlamaktadır. Egemen siyasanın bu kez “yaratıcılık” üzerinden neo-liberalizmin bireyselliğini yüceltmesinin toplumsal refahı gittikçe ikincil kılması hatta yok saymasına dair bir miyopi olduğu bu doğrultuda söylenmelidir. Yaratıcı endüstrilerin, bilişsel kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda birikimin yeni bileşenleri olarak yükseköğretim ekosistemi içerisinde yer bulabilmesi, aslında adımlarını attığı “yerin” nasıl dönüştürülebileceğine ilişkin oldukça güçlü bir soru ile gittikçe göz

teması bile kurmaktan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Her ne kadar böylesi bir uzak görüşlülük, üniversitelerin toplumun geniş kesimleri ile bileşen yeni bir değerler dizisi uygulaması ve alternatif bir pedagojinin geliştirilmesi adına egemen siyasa ile mücadelesini gerekli kılsa da, en azından bu çalışmanın yazarının öne sürdüğü üzere, dönüşümün ilk adımlarının atılması için önem taşımaktadır. Yaratıcı endüstriler ekosistemi, en azından böylesi bir “yeniden düşünme” çabasına dair bir davetiye olarak düşünülebilecek bir uğraşı tam da hem üniversitelerin hem de kültür politikalarının odağına getirmektedir. Bu doğrultuda Türkiye yalnızca yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisindeki küresel varlığı ile değil, bununla birlikte yeni bir alternatif pedagojinin geliştirilebilmesine dair kayda değer bir ülke olarak değerlendirilmelidir. Ulusal siyasa düzeyinde henüz ayırt edici bir kültür politikasının belirlediği yaratıcı endüstrileri ile yükseköğretim bileşimine kendi içerisinde tutarlı ve bütüncül bir yaklaşım içerisinde tanık olmamasına rağmen, alternatif bir pedagojinin üzerine yükselebileceği önem araçlara sahip olduğu için de kayda değer bir ülke olarak ele alınabilir. O denli ki, sınırlı sayıda olmakla birlikte yaratıcı endüstrilerin geniş bileşenlerine yönelen araştırma merkezleri ile UNESCO yaratıcı şehirler ağı içerisinde yer alan kentlerin tamamında yer alan İletişim fakülteleri arasındaki sürdürülebilir bir diyalektiğin kurulması, ilki söz konusu endüstrilerin bölgesel gelişimi ancak ikincisi yeni bir eleştirel pedagojinin geliştirilmesi için önemlidir.

Kültür ekonomisinin temel bileşenleri olarak yaratıcı endüstrilerin, araştırma merkezleri ve fakülteler ile etkileşimi doğrultusunda, var olan kümeleşmelerinin güçlenmesi ve yeni bölgesel yaratıcı ağların oluşması adına önemli bir aktör olarak konumlanabileceği belirtilmelidir. Öte yandan, bir diğer kurumsal düzey ise iletişim fakülteleri ile ilişkili disiplinlerin çalışmanın önceki kısmında sözü edildiği üzere örneğin Türkiye Medya İçeriği Ajansı gibi yeni oluşumlar içerisinde temsil edilmesinin bu doğrultuda ilk işlevin somut bir örneğini oluşturacaktır. Böylesi bir bütünleşmenin ikinci işlevini ise, toplumun geniş kesimlerinin içerisinde yer aldığı yeni araştırma uzamlarının kurulmasını sağlama potansiyeline sahiptir. O denli ki, yaratıcı endüstriler ekosisteminin yapısal koşulları sistemli olarak üretilen yeni bilgilere ihtiyaç duyarken yukarıda işaret edilen araştırma merkezleri ile fakültelerin “güçlü birlikteliğinin” tam da böylesi bir ihtiyacın somut örneğini oluşturma potansiyeli belirtilmelidir. Türkiye’de yükseköğretim ekosistemi içerisinde araştırma merkezlerinin sistemli bir yüksek lisans ya da lisans eğitimi benzeri bir program açamaması, fakültelerin ise bağımsız araştırmacı çabalarının dışında alan bileşenleri ile çoğu kez sürdürülebilir bir etkileşimden uzakta olması işaret edilen görevdeşliği anlamlı kılmaktadır. Türkiye’de yaratıcı endüstriler ekosisteminin yakın dönemi itibari ile örneğin Türkiye Odalar Borsalar Birliği ya da Yaratıcı Endüstriler Konseyi Derneği gibi sivil toplum bileşenlerine açık yapısının, çalışmanın önceki bölümlerinde tartışıldığı üzere, üniversiteler ile birlikte atacağı adımlara ihtiyaç duyması ise en azından farklı bir pedagojinin geliştirilmesi adına umut vermektedir. Küresel örneklerinin aksine, Türkiye’de yaratıcı endüstriler ekosisteminin kentsel ve bölgesel olduğu kadar ulusal ölçekteki değişiminin kayıt altına alınmaması araştırmacılar için önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır. Yaratıcı endüstrilerin “kendi kaderine” terk edilmiş olmaktan daha çok örneğin “Türkiye Ulusal Yaratıcı Endüstriler Platformu” gibi bir üst çatı örgütü paydasında bir araya gelmesi ayırt edici bir kültür politikasının geniş katılımlı olarak gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Öte yandan böylesi bir birlikteliğin Türkiye’de eleştirel

bir perspektifin gelişmesini ve yükseköğretimin yeni bir bileşeni olarak entelektüel sermayenin gelişmesine önemli bir katkı sunacağı belirtilmelidir.

Türkiye’de yükseköğretimin bir bileşeni olarak yaratıcı endüstriler ekosisteminin, Asya Pasifik ülkelerinde olduğu gibi, küresel yükseköğretim ile bütünleşme potansiyelini düşünmek ise yeni bir alternatif açılımı oluşturmaktadır. Ancak söz konusu bütünleşmenin küresel ticari üniversitelerin yeni öğrenci kaynağı olarak Türkiye’nin potansiyeli üzerinden yükselmemesi tam aksine ortak yaratıcı eğitim ağlarının kurulması bu doğrultuda önem taşımaktadır.

Türkiye, makro yapısal koşullar doğrultusunda bir dizi köklü sorunu tam da yükseköğretim ekosistemi içerisinde deneyimlese de bu alanda göstereceği kararlı adımlar bu çalışmanın henüz girişindeki doğrudan alıntıda yer aldığı üzere en azından nedenleri üzerinde düşünmeye değer bir yükseköğretim ekosistemi için anlamlı olacaktır. Gerçekten de uzun süreli tüm yolculuklar, kararlı ilk adımla başlamaktadır.

Kaynakça

- Ada, S. (2019). Creating critical mass in cultural management education: Learning from an arts and cultural management programme in Turkey. *Arts and Humanities in Higher Education*, 18(2-3), 159-177.
- Allmer, T. (2019). Academic labour, digital media and capitalism. *Critical Sociology*, 45(4-5). 599-615.
- Altbach, P. (2019). Kitlese yükseköğretimin mantığı. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş* (C. Albayrak, Çev, ss. 171-190). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Bahçeşehir Üniversitesi (2020). Kreatif endüstriler araştırma merkezi.03. 02. 2020 tarihinde <https://www.bau.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Barrett, R. (2019). Süper karmaşıklık çağında üniversite ve bilgi. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler: Eleştirel Yükseköğretim Çalışmalarına Giriş* (A. T. Çevik, Çev, ss. 99-115). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Başkent Üniversitesi (2020). Başkent üniversitesi yaratıcı kültür endüstrileri araştırma ve uygulama merkezi”. 03.02 2020 tarihinde <https://www.yakem.baskent.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Bauchspies, W, Croissant, J, & Restivo, S. (2019). Bilim, teknoloji ve toplum: Sosyolojik bir yaklaşım. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi (UNCTAD). (2008). Creative economy report. Geneva: UNCTAD Publications.
- Bridgstock, R, & Cunningham, S. (2016). Creative labour and graduate outcomes: Implications for higher education and cultural policy”. *International Journal of Cultural Policy*, 22(2), 10-26.
- Colins, R. (2019). Diploma enflasyonu ve üniversitelerin geleceği. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş* (C. Özdemir, Çevik, Çev, ss. 191-215). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Comunian, R, & Ooi, C. S (2016). Global aspirations and local talent: The development of creative higher education in Singapore”. *International Journal of Cultural Policy*, 22(1), 58-79.
- Delanty, G. (2019). Küresel çağda üniversite iddiası: Amaç olarak bilgidin bilginin sonuna doğru mu?”. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş* (G. Karahan ve M. Kurtoğlu, Çev, ss. 63-99). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Department of Culture, Media and Sport (2001). Creative industries mapping document, 2001. 22. 01. 2018 tarihinde <http://www.creativitycultureeducation.org> adresinden edinilmiştir.

- Dünya Bankası (2002). Constructing knowledge societies: New challenge for tertiary education. 08.05.2020 tarihinde <https://www.worldbank.org> adresinden edinilmiştir.
- European Council (2012). *Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economical social committee and the committee of the regions. promoting cultural and creative sectors for growth and jobs in the EU*". 31. 12. 2018 tarihinde <https://www.ec.europa.eu> adresinden edinilmiştir.
- European Council (2020). European policy cooperation et 2020 framework. 29. 01.2020 tarihinde <http://ec.europa.eu> adresinden edinilmiştir.
- European Parliament. (2019). Research for Cult committee-culture and creative sectors in the European Union – key future developments, challenges and opportunities. 20.01. 2020 tarihinde <https://www.europarlament.europa.eu> adresinden edinilmiştir.
- Flew, T. (2019). From policy to curriculum: Drivers of the growth in creative industries courses in the UK and Australia". *Creative Industries Journal*. 12(2), 1-18.
- Gilmore, A, & Comunian, R. (2016). Beyond the campus: Higher education, cultural policy and the creative Economy". *International Journal of Cultural Policy*, 22(1), 1-8.
- Girne Amerikan Üniversitesi (2020). GAU yaratıcı endüstriler araştırma ve uygulama merkezi, Creative Industries Federation'a kabul edildi". 03.02.2020 tarihinde <https://www.gau.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Haiven, M. (2018). *Radikal hayal gücü ve iktidarın krizleri: Kapitalizm, yaratıcılık, müşterekler*. (K. Kelebekoğlu, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harte, D, Long, P, & Naudin, A. (2019). The university as intermediary for the creative economy: Pedagogues, policy-makers and creative workers in the curriculum". *Arts and Humanities in Higher Education*, 18(2-3), 120-139.
- Hauge, E. S, Pinheiro, R. M, & Zyak, B. (2018). Knowledge bases and regional development: Colloborations between higher education and cultural creative industries". *International Journal of Cultural Policy*, 24(4), 485-503.
- İzmir Ekonomi Üniversitesi (2020). *Yaratıcı girişimcilik araştırma ve uygulama merkezi*. 03.02.2020 tarihinde <https://www.ekogirisim.ieu.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Jessop, B. (2019). Akademik kapitalizm çeşitleri ve girişimci üniversiteler: Geçmişteki araştırmalar ve üç düşünce deneyi üzerine. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş* (M. Kurtoğlu, Çev, ss. 115-137). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Kaymas S. (2019a) Is development possible without cultural policies: Rethinking creative industries and sustainable development nexus in the case of Turkey. *Creative Industries Journal*, 13(1), 1-21.
- Kaymas S. (2019b) Geography...is it your destiny: Culturally sustainable development and creative industries nexus in the case of Turkey. *European Planning Studies*, 28(10), 1-21.
- Kaymas, S. (2019c). Küreselleşme, neo liberalizm ve yaratıcı endüstriler: Alternatif bir yönetim önerisi üzerine bir not. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(2), 79-114.
- Koç Üniversitesi (2020). Koç Üniversitesi-Arçelik yaratıcı endüstriler uygulama ve araştırma merkezi (kuar)". 03. 02.2020 tarihinde <http://www.ku.edu.tr> adresinden edinilmiştir.
- Kültür Bakanlığı (2021). Türkiye medya içerik platformu. *Kültür Endüstrileri Bülteni*, Aralık 2021. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü (2019). Yaratıcı kültür endüstrilerinin desteklenmesi odaklı kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi sözleşmesi: İstişare ve işbirliği toplantısı". 31.01.2020 tarihinde <http://www.telifhaklari.gov.tr> adresinden edinilmiştir.

- Lee, H. K (2019). Making creative industries policy in the real world: Differing configurations of the culture-market-state nexus in the UK and South Korea”. *International Journal of Cultural Policy*, 26, 1-18.
- Markers Türkiye (2020). İstanbul yaratıcı platformlar ağı. 31.01.2020 tarihinde <http://www.markersturkiye.com> adresinden edinilmiştir.
- Moment Dergi (2018). Yaratıcı endüstriler ve yaratıcı emek, 5(2), 03.02.2020 tarihinde. <http://www.momentdergi.org> adresinden edinilmiştir.
- O’Connor, J, Gu, X., Vickery, J. (2019). Teaching the cultural and creative industries: An international perspective. *Arts and Humanities in Higher Education*, 18(2), 93-98.
- Petters, M, A (2019). Klasik politik ekonomi ve yeni bilgi ekonomisinde üniversitelerin rolü. In M. Kurtoğlu. Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş (M. Kurtoğlu, Çev, ss. 63-99). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Pettinger, L, Forkert, K, & Goffey, A. (2018). The promises of creative industry higher education: An analysis of university prospectures in Malaysia. *International Journal of Cultural Policy*, 24(4). 466-484.
- Rossiter, N. (2016). *Software, infrastructure, labor: A media theory of logistical nightmares*. New York and London: Routledge Press.
- Sanayi Bakanlığı (2020). Rekabetçi sektörler programı. 31.01.2020 tarihinde <https://www.sanayi.gov.tr> adresinden edinilmiştir.
- Sosyal Akıl Derneği (2020). Yaratıcı endüstriler uygulama ve araştırma merkezi. 31.01. 2020 tarihinde <http://www.sosyalakilderneği.org.tr> adresinden edinilmiştir.
- Teichler, U. (2019). Yükseköğretim için yeni zorluklar ve yükseköğretim araştırmalarının geleceği”. In M. Kurtoğlu. *Neoliberalizm, bilgi ve üniversiteler: Eleştirel yükseköğretim çalışmalarına giriş* (M. Kurtoğlu, Çev, ss. 33-63). Ankara: Nota Bene Yayınları.
- The Arts and Humanities Research Council (2020). International funding. 31. 01.2020 tarihinde <http://www.arch.org> adresinden edinilmiştir.
- TOBB (2017). Kreatif endüstriler meclisi: Sektörel farkındalık çalışmalarına başlıyor. 31.01.2020 tarihinde <https://tobb.org.tr/kreatif/endustriler/merkezi> adresinden edinilmiştir.
- UNCTAD (2018). Creative economy outlook: trends in international trade in creative industries 2002-2015. country profiles: 2005-2014. 28.11.2019 tarihinde <https://unctad.org> adresinden edinilmiştir.
- UNESCO (2015). Leading sdg4 – education 2030”. 29.01.2020 tarihinde <http://www.en.unesco.org> adresinden edinilmiştir.
- UNESCO (2020). Kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi sözleşmesi. 29.01.2020 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden edinilmiştir.
- UNESCO (2021). Creative cities network. 16.12.2021 tarihinde <https://www.en.unesco.org> adresinden edinilmiştir.
- UNESCO. (2018). *Cultural times: The first global map of cultural and creative industries*. 19.01.2020 tarihinde <http://www.en.unesco.org> adresinden edinilmiştir.
- UNCTAD (2008). *Creative industry reports 2008: The challenge of assessing the creative economy towards informed policy-making*. 31.01.2018 tarihinde <https://www.unctad.org> adresinden edinilmiştir.
- UNESCO (2018). *Creative industries*. 31.01.2018 tarihinde <http://www.unesco.org> adresinden edinilmiştir.
- WIPO (2018). *The economic performance of copyright based industries*. 31.01.2018 tarihinde <http://www.wipo.org> adresinden edinilmiştir.
- Yekon (2020). Yaratıcı Endüstriler Konseyi Derneği. 31.01.2020 tarihinde <http://www.yekon.org> adresinden edinilmiştir.

Yıldız Teknik Üniversitesi (2020). Yıldız Teknik Üniversitesi yaratıcı endüstriler uygulama ve araştırma merkezi 03.02.2020 tarihinde <http://avesis.yildiz.edu.tr> adresinden edinilmiştir.

YÖK (2022). Yükseköğretim dersleri platformu. 28.01.2022 tarihinde <http://www.yok.gov.tr/yuksekoğretim/dersleri/platformu> adresinden edinilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu Bilgi Yönetim Sistemi (2020). Birim grubu ismine göre akademisyen sayıları“. 07.01.2020 tarihinde <http://www.istatistik.yok.gov.tr> adresinden edinilmiştir.